

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT

CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DELS BÉNS CULTURALS

Coordinació: BARBERA GINE, ALEIX

Any acadèmic 2023-24

Informació general de l'assignatura

Denominació	CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DELS BÉNS CULTURALS			
Codi	100148			
Semestre d'impartició	2N Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Història de l'Art i Gestió del Patrimoni Artístic	2	OBLIGATÒRIA	Presencial
Nombre de crèdits assignatura (ECTS)	6			
Tipus d'activitat, crèdits i grups	Tipus d'activitat	PRAULA	TEORIA	
	Nombre de crèdits	2	4	
	Nombre de grups	1	1	
Coordinació	BARBERA GINE, ALEIX			
Departament/s	GEOGRAFIA, HISTÒRIA I HISTÒRIA DE L'ART			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	60 hores de classes presencials (en funció de la regulació sanitària vigent) 90 hores de treball autònom			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Català Recursos obligatoris també en castellà, anglès i italià.			
Distribució de crèdits	1 crèdit equival a 25 hores de treball de l'estudiant. Total: 150 hores (6 crèdits).			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
BARBERA GINE, ALEIX	aleix.barbera@udl.cat	3,5	Concertar tutoria a aleix.barbera@udl.cat
MARTÍ EGEA, JÉSICA	jesica.marti@udl.cat	2,5	

Informació complementària de l'assignatura

L'assignatura de "Conservació i restauració de béns culturals" vol aportar a les estudiants un coneixement bàsic sobre aquesta professió i les diverses disciplines que engloba, així com els processos en els quals intervé (diagnòstic, estudi científic, conservació preventiva, transport i embalatge, intervencions de restauració, etc.). Es pretén oferir una visió transversal de la importància de la conservació-restauració del patrimoni, així com aportar les eines necessàries per facilitar i fomentar un treball interdisciplinari.

Objectius acadèmics de l'assignatura

- Conèixer els conceptes generals de conservació i restauració del patrimoni i les principals institucions de referència en l'àmbit nacional i internacional.
- Conèixer la terminologia bàsica sobre alteracions i degradacions en diferents tipologies d'obres d'art per poder valorar de manera orientativa el seu estat de conservació.
- Obtenir un criteri propi sobre les teories d'intervenció en conservació-restauració actuals en contraposició amb les diverses corrents històriques.
- Conèixer i comprendre el codi deontològic del conservador-restaurador i valorar aquesta figura professional des de l'àmbit de la història de l'art per a un necessari treball interdisciplinari.
- Ser conscients del marc legal i de les diverses normatives i recomanacions que regeixen les intervencions de conservació-restauració del patrimoni.
- Conèixer les eines més habituals per a l'anàlisi científic de les obres d'art i la informació que poden oferir.
- Formar-se una visió global dels diversos processos d'intervenció en conservació-restauració i les seves implicacions en la percepció de les obres d'art.
- Conèixer casos paradigmàtics d'intervencions de restauració tant en béns mobles com immobles.
- Valorar de la importància de les diverses eines i mesures de conservació preventiva per a la correcta conservació del patrimoni i reconèixer els diversos àmbits que engloba.
- Ser capaç de distingir i entendre les intervencions de conservació-restauració d'una obra d'art.
- Recopilar, gestionar, ordenar i sintetitzar la informació pròpia de diversos perfils professionals implicats en la conservació dels béns culturals així com el foment de les possibilitats d'intercanvi professional entre diversos agents d'intervenció en l'àmbit del patrimoni.

Competències

CB4 Poder transmetre informació, idees, problemes i solucions a un públic tant especialitzat com no especialitzat.

CB5 Saber desenvolupar aquelles habilitats d'aprenentatge necessàries per emprendre estudis posteriors amb un alt grau d'autonomia.

CG5 Administrar referències bibliogràfiques i gestionar eines de cerca de recursos bibliogràfics generals i específics, incloent l'accés per internet.

CG6 Planificar i gestionar el temps per a la presa de decisions i desenvolupar tasques individuals en entorns de treball en equip.

CG7 Valorar la importància de la diversitat i la multiculturalitat

CG8 Reconèixer i tenir sensibilitat envers la promoció dels Drets Humans i els valors propis d'una cultura de pau i de valors democràtics.

CG9 Reconèixer els principis i implicacions de l'ètica professional.

CE9 Identificar, distingir i avaluar o valorar les problemàtiques actuals de la conservació, criteris de restauració i gestió del patrimoni històric, artístic i cultural.

CE10 Identificar i reconèixer la consciència crítica del patrimoni i la seva valoració en la societat actual.

CE11 Desenvolupar i gestionar conceptes bàsics de Museologia i Museografia.

CE12 Desenvolupar i gestionar conceptes bàsics sobre documentació, composició de materials i tècniques dels béns artístics mobles i immobles.

CT3 Adquirir capacitació en l'ús de les noves tecnologies i de les tecnologies de la informació i la comunicació.

CT4 Adquirir coneixements bàsics d'emprenedoria i dels entorns professionals.

Continguts fonamentals de l'assignatura

UNITAT 1. Conceptes, teoria i criteris de conservació-restauració

Definicions dels conceptes principals, contraposició de diverses teories i evolució històrica, coneixement de diverses institucions, criteris d'intervenció, legislació vigent, etc.

UNITAT 2. El diagnòstic de béns culturals

Conceptes bàsics i degradacions més habituals en diversos tipus de suports i tècniques.

UNITAT 3. L'estudi científic i analític

Introducció a l'estudi científic, anàlisi multiespectral, anàlisi microscòpic, tècniques analítiques (FTIR, RAMAN, cromatografia, etc.).

UNITAT 4. La conservació preventiva

Conceptes bàsics, la figura del correu, control dels factors ambientals, sistemes expositius, sistemes de manipulació i embalatge, l'avaluació de riscos i plans de conservació preventiva.

UNITAT 5. La intervenció de conservació-restauració

El projecte d'intervenció de conservació-restauració; criteris de reintegració i tractaments més habituals.

Eixos metodològics de l'assignatura

- **Classes teòriques** (en aula física o virtual segons la normativa vigent) amb explicacions acompanyades de presentacions amb la síntesi dels continguts i destreses a assolir. Presentació dels materials amb el suport de recursos diversos (material real -eines, materials, provetes-, fotografies, vídeos, reportatges, recursos on-line, etc.). Interès perquè es visualitzin casos reals per facilitar la comprensió dels continguts i en diferents tipologies i formats d'obres (des de la prehistòria fins a l'art contemporani). Seran en format híbrid am
- **Exercicis breus** per al desenvolupament d'activitats diverses amb l'objectiu de consolidar els conceptes mostrats en les classes teòriques: comentaris de text, recerca de dades, interrelació de conceptes, consulta de bibliografia i altres recursos, visites específiques, consulta de materials complementaris, etc.
- **Treball d'aprofundiment** sobre la conservació i restauració de béns culturals que s'haurà d'entregar en format d'article científic i haurà de comptar també amb la seva defensa oral. Es donaran els detalls d'aquesta activitat el primer dia de classe.
- **Taller de metodologia:** sessions pràctiques que s'impartiran per al treball i desenvolupament pràctic de qüestions fonamentals relacionades amb diversos tipus de competències de la història de l'art. Es donaran els detalls d'aquesta activitat el primer dia de classe.
- **Visites a institucions** dedicades a la conservació del patrimoni (en cas que la regulació sanitària vigent ho permeti).
- **Tutories i atenció personalitzada:** sessions destinades a la formació complementària de l'alumnat especialment enfocades al treball d'aprofundiment o la resolució de dubtes. Les tutories es concertaran prèviament per correu electrònic al professor (aleix.barbera@udl.cat).
- Desenvolupament de dues **proves escrites** per al seguiment de l'aprenentatge i l'avaluació dels continguts assolits.

Les diverses activitats previstes durant el transcurs de l'assignatura tenen la següent previsió de dedicació de treball per part de l'alumnat en hores de treball (presencials i no presencials):

Activitat	HP*	HNP**
Classes presencials	22,5	19
Classes no presencials síncrones	22,5	19
Exercicis breus	0	14
Treball d'aprofundiment	0	35
Taller de metodologia	10	0
Visites	3	3
Tutories	voluntari	0
Proves escrites	2	
TOTAL HORES	60	90

* Hores presencials

** Hores no presencials

Pla de desenvolupament de l'assignatura

Classes teòriques a l'aula: dilluns i dimarts de 13:00h a 14:45h a l'aula física 0.30 de l'edifici de rectorat (segons regulació sanitària vigent).

Visites: es concretaran a l'inici del curs.

Treball d'aprofundiment: es concretaran els detalls sobre la seva temàtica, format i entrega a l'inici de curs.

Taller de metodologia: es concretaran els detalls sobre la seva metodologia el primer dia de curs.

Exercicis breus: obertura i entrega dels exercicis a través del campus virtual durant el curs.

Proves escrites: el primer dia de curs es detallaran els horaris i aules per al seu seguiment.

Sistema d'avaluació

Com a norma general i d'acord amb la Normativa d'avaluació de la UdL l'avaluació és contínua (AC), es fonamenta en el treball personal de l'estudiant i l'assistència a les sessions presencials i respon als següents criteris i instruments d'avaluació.

SISTEMA D'AVALUACIÓ	DESCRIPCIÓ	% NOTA FINAL
Examen 1	Prova escrita sobre els continguts assolits durant les primeres unitats didàctiques.	25%
Examen 2	Prova escrita sobre els continguts assolits durant les últimes unitats didàctiques.	25%
Taller de metodologia	Assistència i participació al taller de metodologia	10%
Exercicis breus	Presentació d'un total de 7 exercicis proposats a través del campus virtual.	14%
Treball d'aprofundiment	Presentació escrita i oral del treball d'aprofundiment segons els criteris que es marcaran a l'inici de curs.	20%
Assistència	Valoració de l'assistència i participació activa a les sessions teòriques, pràctiques i visites.	6%

- Cada exercici, treball o examen es valorarà de 0 a 10 punts. Per poder fer mitjana amb la resta d'activitats haurà d'haver-se assolit almenys una puntuació de 3,5.
- La no entrega dels exercicis o treballs en els terminis acordats comportarà també la pèrdua de punts en aquest apartat.
- Sobre el "Taller de metodologia": l'alumnat rebrà a l'inici del curs un document on es detalla l'activitat i les característiques de la seva avaluació.
- En aplicació de la normativa d'avaluació de la UdL atès que els exàmens tenen un valor inferior al 30 % no hi ha recuperació.

IMPORTANT: Si el professor detecta plagi o còpia en alguna de les diferents parts a avaluar, d'acord a la normativa d'avaluació de la UdL, aquella part es puntuarà amb un 0.

Els estudiants que combinin els seus estudis amb una feina a temps parcial o complet tenen dret a demanar avaluació alternativa en un termini de 5 dies des del començament del semestre. Per més informació, envieu un correu electrònic a academic@lletres.udl.cat o adreceu-vos a la Secretaria de la Facultat de Lletres.

Bibliografia i recursos d'informació

UNITAT DIDÀCTICA 1. Conceptes, teoria i criteris de conservació-restauració

BALDINI, Umberto (1997). *Teoría de la restauración y unidad metodológica*. San Sebastián: Editorial Nerea

BRANDI, Cesare (1988). *Teoría de la restauración*. Editorial Alianza, Madrid.

CALVO, Ana (2006). *Conservación y restauración: materiales, técnicas y procedimientos. De la A a la Z*. Ediciones el Serbal, Barcelona. [https://cataleg.udl.cat/record=b1132164~S11*cat]

GONZÁLEZ VARAS, Ignacio (1999). *Conservación de Bienes Culturales. Teoría, historia, principios y normas*. Ediciones Cátedra, Madrid.

MACARRÓN, Ana María (2008). *Historia de la conservación y la restauración: desde la Antigüedad hasta el siglo XX*. Editorial Tecnos, Madrid. [https://cataleg.udl.cat/record=b1336720~S11*cat#]

MACARRÓN, Ana (2008). *Conservación del patrimonio cultural. Criterios y normativas*. Editorial Síntesis - Patrimonio cultural, Madrid.

MACARRÓN, Ana María i GONZÁLEZ, Ana (1998). *La conservación y restauración en el siglo XX*. Editorial Tecnos, Madrid.

MARTÍNEZ JUSTICIA, Ma. José (1996) *Antología de textos sobre restauración*. Ediciones de la Universidad de Jaén.

MARTÍNEZ, Ma. José (2008). *Historia y teoría de la conservación y restauración artística*. Madrid: Editorial Tecnos.

MARTÍNEZ JUSTICIA, Ma. José (2009). *Restauración de bienes culturales en los textos normativos: selección, traducción y estudio crítico de documentos normativos nacionales e internacionales*. Granada.

MIRAMBELL, Miquel (2016). *Criterios y teorías de la conservación y la restauración del patrimonio artístico a lo largo de la historia*. JAS Arqueología Editorial, Madrid.

MUÑOZ, Salvador (2004). *Teoría contemporánea de la restauración*. Madrid: Editorial Síntesis.

VVAA (1998). *Normativa sobre el Patrimonio Histórico Cultural*. Ed. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte; Colección "Análisis y Documentos".

XARRIÉ ROVIRA, Josep Ma (2002). *Restauració d'obres d'art a Catalunya. Quatre generacions i un noble ofici: conservació i restauració del patrimoni cultural moble (1892-2001)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

UNITATS DIDÀCTIQUES 2 i 5. El diagnòstic de les obres d'art - La intervenció de conservació-restauració

BRUQUETAS, Rocío (2002). *Técnicas y materiales de la pintura española en los Siglos de Oro*. Madrid: Fundación de Apoyo a la Historia del Arte Hispánico.

GÓMEZ, Ma. Luisa (2005). *La restauración: examen científico aplicado a la conservación de obras de arte*. Editorial Cátedra, Madrid.

MALTESE, Corrad (Coord.) (1980). *Las técnicas artísticas*. Madrid: Ediciones Cátedra.

MAYER, Ralph (2005). *Materiales y técnicas del arte*. Editorial Tursen-Hermann Blume.

VILLARQUIDE, Ana (2004). *La pintura sobre tela I. Historiografía, técnicas y materiales*. San Sebastián: Editorial Nerea.

VIVANCOS RAMÓN, Victoria (2007). *La conservación y restauración de pintura de caballete. Pintura sobre tabla*. Madrid: Editorial Tecnos (Grupo Anaya SA).

WITTKOWER, Rudolf. (1980). *La escultura: procesos y principios*. Madrid: Alianza Forma.

VVAA (2008). *Illustrated glossary on stone deterioration patterns*. ICOMOS-ISCS. [https://www.icomos.org/publications/monuments_and_sites/15/pdf/Monuments_and_Sites_15_ISCS_Glossary_Stone.pdf]

VVAA (2015). *European illustrated glossary of conservation terms for wall painting and architectural surfaces*. Unió Europea: The EwaGlos Project. [<http://www.ewaglos.eu>]

Glossari de l'Australian Institute for the Conservation of Cultural Material (AICCM):

<https://aiccm.org.au/conservation/visual-glossary>

Glossaris i informes gràfics del CRBMC:

http://centrederestauracio.gencat.cat/ca/difusio/publicacions_i_recursos/informes_grafics/

UNITAT DIDÀCTICA 3. L'estudi científic i analític dels béns culturals

CAMPO, Gema; BAGAN, Ruth; ORIOLS, Núria (2009). *Identificació de fibres: suports tèxtils de pintures: metodologia*. Barcelona: Departament de Cultura.

MATTEINI, Mauro i MOLES, Arcangelo (2001). *Ciencia y restauración*. Editorial Nerea, Donostia.

MATTEINI, Mauro i MOLES, Arcangelo (2002). *La química en la restauración*. Editorial Nerea, Donostia.

SALVADÓ, Nati; BUTÍ, Salvador i ORIOLS, Núria (2008). *Presa de mostres de policromies: metodologia*. Barcelona: Departament de Cultura.

SAN ANDRES, Margarita i DE LA VIÑA, Sonsoles (2004). *Fundamentos de química y física para la conservación y restauración*. Editorial Síntesis, Madrid.

VALGAÑÓN, Violeta (2008). *Biología aplicada a la conservación y restauración*. Madrid: Editorial Síntesis.

VVAA. *La ciencia y el arte. Ciencias experimentales y conservación del patrimonio cultural*. Madrid: Instituto del Patrimonio Histórico Español, Ministerio de Cultura. [<http://es.calameo.com/read/00007533584c6b757a9fb>]

VVAA. *La ciencia y el arte II. Ciencias experimentales y conservación del patrimonio cultural*. Madrid: Ministerio de Cultura. [<http://es.calameo.com/read/00007533568c114003629>]

VVAA. *La ciencia y el arte III. Ciencias experimentales y conservación del patrimonio cultural*. Madrid: Ministerio de Cultura. [<http://es.calameo.com/read/0000753358e5043d10a48>]

VVAA. *La ciencia y el arte IV. Ciencias experimentales y conservación del patrimonio cultural*. Madrid: Ministerio de Cultura. [<http://es.calameo.com/read/000075335744e530530f8>]

VVAA. *La ciencia y el arte V. Ciencias experimentales y conservación del patrimonio cultural*. Madrid: Ministerio de Cultura. [<http://en.calameo.com/read/000075335e7b9a4f03315>]

VVAA. *La ciencia y el arte VI. Ciencias experimentales y conservación del patrimonio cultural*. Madrid: Ministerio de Cultura. [<http://en.calameo.com/read/000075335f9a7c19fd6c7>]

UNITAT DIDÀCTICA 4. La conservació preventiva

ALONSO FERNÁNDEZ, Luis i GARCÍA FERNÁNDEZ, Isabel (2010). *Diseño de exposiciones: concepto, instalación y montaje*. Editorial Alianza, Madrid. [https://cataleg.udl.cat/record=b1292747~S11*cat]

AAVV (2009). *Conservación preventiva en lugares de culto*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

FERNÁNDEZ, C. (Coord.) (2008). *Conservación preventiva y procedimientos en exposiciones temporales*, GE-IIC. Madrid: Fundación Duques de Soria.

GLASER, M (1999). *Packing and Shipping Paper Artifacts, in Preservation of Library and Archival Materials: a Manual*. 3rd ed. revised and expanded. Ed. Sherelyn Ogden, Andover, MA, Northeast Document Conservation Center.

HACKNEY, S. (1990). Framing for conservation at the Tate Gallery, *The Conservator*, n. 14, p. 44-52.

LEBRET, C. (1994). Le transport des peintures sur toile: protection et emballage de l'oeuvre, *Conservation-Restoration des Biens Culturels*, n. 6, p. 28-33.

MECKLENBURG, M.F. (ed.) (1991). *Art in Transit: Studies in the Transport of Paintings*. Washington: National Gallery of Art. [<http://www.mediafire.com/download/nylmxqtimod/Art+In+Transit+-+Studies+in+the+Transport+of+Paintings.pdf>]

MECKLENBURG, M.F. (ed.) (1991). *Art in Transit: Handbook for packing and transporting paintings*. Washington: National Gallery of Art. [www.mediafire.com/download/njbytsm4qaz3lya/Art+in+Transit+-]

[+Handbook+for+Packing+and+Transporting+Paintings.pdf\]](#)

PADFIELD, T.; BERG, H.; DAHLSDTROM, N.; RISCHER, A. (2002). *How to protect glazed pictures from climatic insult*. Rio de Janeiro: 13th ICOM Triennial Meeting Preprints, p. 80-85.

[\[http://www.conservationphysics.org/framepic/glazedpics.pdf\]](http://www.conservationphysics.org/framepic/glazedpics.pdf)

RICO, Juan Carlos (Ed.) (2009). *Los conocimientos técnicos. Museos, arquitectura y arte*. Madrid: Editorial Sílex.

ROTAECHE, M. (2007). *Transporte, depósito y manipulación de obras de arte*. Madrid: Editorial Síntesis.

SAUNDERS, D. (2003). *The effect of painting orientation during air transportation*. The Hague: 14th ICOM

Triennial Meeting Preprints, p. 700-707.

SAUNDERS, D.; SLATTERY, M.; GODDARD, P. (1999). *Packing case design and testing for the transportation of pastels*. ICOM Committee for Conservation, p. 100-105.

SOZZANI, L. (1997). "An economical design for a microclimate vitrine for paintings using the picture frame as the primary housing", *Journal of the American Institute for Conservation*, vol. 36, n. 2, p. 95-107.

TÉTRAULT, J. (2001). *Guidelines Materials for Exhibit, Storage and Transportation*, CCI Newsletter, n. 28.

THOMPSON, Garry (1998). *El museo y su entorno*. Ediciones Akal, Madrid.

TOMÁS, A (Coord.) (2013). *Frágil. Curso sobre manipulación de bienes culturales*. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. [\[http://es.calameo.com/read/0000753357ab837daae35\]](http://es.calameo.com/read/0000753357ab837daae35)

UNE-EN 15946:2011. Conservación del patrimonio cultural. Principios de embalaje para el transporte.

Podeu trobar els títols disponibles en consulta o préstec a la UdL aquí: https://cataleg.udl.cat/search~S11*cat?/r100148/r100148/1%2C1%2C2%2CB/frameset&FF=r100148&2%2C%2C2